

Hacı Firudin QURBANSOY

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Qəribədir ki, başqa yerlərdə yubileylər insanları bir-birinə yaxınlaşdırmağa, doğma-laşdırmağa xidmət edir. Bizdəki sarı mətbuat isə bundan da münaqışa yaratmaq üçün möqam tapır. Hər şey ondan başlıdi ki, mən Orta əsrlər müteħessisi və dahi şairlə bağlı "İmadəddin Nəsimi" adlı (2019) monoqrafiya müəllifi kimi bu Nəsimi ilində danışmaq üçün kulis.az saytına dəvət etdilər. Adətim üzrə, ancaq dürüst bildiklərimi danışdım. "Nəsimi" dedikdə fikir haçalanır, iki şair; əbədi Nəsimi və ədəbi Nəsimi yada düşür. Bunların fərqi ətrafında danışmaq istəyirdim...

Material saytda oturan kimi kütlə dərd-sərini unutdu, simanda xalqın əsl düşmənini keşf etdi, ehtirasla yazhayaz, böyük mərəkə başlandı. Düzdür, mənfi flüörildə dəlgaları mə-nə yönəlsə də, böyük əksəriyyət özünü ifşa etdi; öz kütlüyünü, küfrünü, savadsızlığını, həyasiylığını, seytan əsgəri kimi şərden yoğrulduğunu və s. ortaya qoysa.

Cox təessüf kif, indi "Nəsimi" dedikdə, sırávi oxucuların gözü öünü 1973-cü ildə çəkilmiş film gəlir. Ona görə də camaati-mizin müəyyən qisminin dahi şairimiz haqqındaki fikirləri düz müstəvidə deyil. Mövzu yaxşı öyrənilmədiyindən, yubileyi YUNESKO keçirir deyə, tələm-tələsik və başdansovdu çəkildiyindən film alınmayıb! "Filmdəki Nəsimi kimdir?" sualına cavab yoxdur. Söz çoxluğu hadisələrlə uyuşmur. Başqa sözlə, film diliylə Nəsimini-mizi tanıda bilməyiblər.

Bunları söylədiyim üçün mərəkə başlandı, cəmiyyətdə az-çox tanınan, əsl düşmənleri-ne gücü çatmayan kompleksli, vətənpərvər əvezinə tənperərər olan yerlipərəst, mənəvi acizlər peşəkar Orta yüzül araşdırıcısına öz-fəaliyyət həvəskarları kimi "o, Nəsimi nə bili?" deyə iradlar və istiqamətlər göstərməyə başlandı. Hər yerin öz absurdları olur, bu da bəzik də...

Söhbət ancaq və ancaq Nəsimi ilə bağlı mətbədən gedib! Mənim nə kino sənəti tariximəz gözel filmlərin rejissoru və ssenari müəllifi kimi düşmüş mərhum Həsən Seyid-bəyliyə, nə də istedadlı qələm sahibi, müşahidə etdiyi və qələmə aldığı 30-50-ci illər kənd həyatını yaxşı bildiyi üçün birinci dövr yaradılığı möhtəşəm olan sevdiyim yazıçı, mərhum İsa Hüseynova qarşı heç bir mənfi münasibətim yoxdur və ola da bilməz. Hər

Əbədi, yoksa ədəbi

kəs öz istedad və qabiliyyəti çevrəsində mə-nəvi sferamızda çalıshıb.

Rejissorun ən böyük uğuru bu filmə yüksək keyfiyyətli aktyor truppası cəm etməyidir, vəssəlam! Hind filmlərindəki erkək aktyorların ürəkvuran mimika və jestikulyasından fərqli olaraq, dünya ekranında aktyorluq sənətinə **mərdanə lirizm temporitmini** gəti-rən qüdrətli sənətkarımız Rasim Balayevin həm sənətinə, həm də şəxsiyyətinə mənim çox böyük ehtirəm var! Fitrətdən gələn bu **mərdanə lirizm** həssas rejissor Həsən Seyid-bəylinin nəzərindən qaçmadı, dürüst seçim edib məhz onu filmində çəkdi. Aktyorun bu keyfiyyəti bütün rollarında; həm müsbət, həm də mənfi obrazlarında görünür. İran aktyoru Mustafa Zamaninin Yusif Peyğəmbər rolunda xalq artistimiz Rasim Balayevdən təsirləndiyini görməmək mümkün deyil. Məgər müəyyən beytlərin ifasında qüsür oldugu səylənmək dahi aktyorumuzu aşağılamaq deməkdir? Bunu vaxtında şeir bilicilərimiz mətbuatda deməyib, indi Nəsimi ilə bağlı, yeri düşmüşkən deyirəmə, bu mənim günahımdır? Bir də mon sual cümləsi şəklin-də demişdim ki, "bunu filmin məsləhətçiləri də bilmirdi?". Sual işarəsi əvəzina nöqtə qo-yanda fikrim təhrif olunub. (Müsahibəmdə nəinki mənaya təsir edən orfoqrafik sehvler, hətta söz əskikliyi də saytda özünə yer alıb. Mənəcə, danışq mətnini yazıya çıxarında, müəlliflə razılışdırılmalıdır ki, əyər-əskiyi düzəlsin). Bütün yüksək keyfiyyətlerilə ya-naşı, şöhrətli aktyor Rasim Balayev tanımadiğı Qurbansoyın hansı səviyyədə Nəsimini bildiyini saytda söyləmək üçün, ən azı ona görə ekspert ola bilməz ki, o alım yox, oyuncudur... Bir də, təlim edən, istəyir lap ərzə eləmini yaradan Şeyx Xəlil ibn Əhməd olsun, ifa düz deyilsə, bu, ifaçıya bərəət qazandırır, əksinə, müəllimini də rəğbətdən salır.

Bir-iki kelime də böyük ziyalımız rəh-mətlik Əli Fəhmi haqqında demək istədim. Özü deyirdi ki, "Fəhmi" təxəllüsünü ona ölməz şairimiz Mikayıl Müşfiq verib. 30-cu illər repressiya dalğası vətənpərvər olduğu üçün ondan da yan keçməyib. Təhsili və sə-nati tibbə bağlı olan, uzun illər Ədliyyə Nə-zirliyinin xəstəxanasında həkim kimi fəaliyyət göstərən, çox vaxt da işdən birbaşa gal-diyyi üçün ədliyyəçi uniformasında şeirsever-lər məclisində iştirak edən bu xeyirxah və gözəl insan Əli müəllim ədəbiyyatşunası alım deyildi, ədəbiyyatın böyük həvəskarı idi, ruhen əsl mənəviyyatımıza bağlı olduğu üçün yeniləmə ehtirasla köhnə valları və əlyazma kitablarını toplayır, şirin şeirlər yazır-dı. Cəmi 2-3 məqaləsi, o cümlədən 1973-cü ildə nəşr olunmuş "Nəsimi" məqalələr top-lusunda yazılı var. Onun yüksək nitq bələğətindən yazılı müqayisədiləməz dərəcədə fərqli idi. 1952-ci ildə ADU-nun qiyabi te-hsillə filologiya ixtisası qazanıb fərqlənmə diplomunu alsa da, böyük ədəb və mərifət sahibi olduğu üçün əsas iş kimi tibbi üstün turdur.

"Nəsimi" filmi ekranlara çıxandan sonra, 1974-cü ildə köhnə kişilər ssenarıdeki qü-

surlara görə də öz iradlarını, nədənsə, Əli Fəhmiyə deyirdi. "Adına qurban, ay Əli, on-lar bilmir, sən ki bilirsən, deyə bilmirdin ki..." müqəddiməsindən sonra tənqidçi fikir-lər silsiləsi golirdi. O da diqqətlə hamını dilləyəndən sonra, əsəbiliyi bilinməyən, "r"-ni bir az şirin tələffüz edən xoşagolon yumşaq səsli deyirdi: "eh, orda it iyiyəni tamurdu, mənə qulaq asan vardi ki?.. Bir söz demək istəyəndə, sən öz işinlə möşğul ol! - cavabı-nı eşidirdim. Açıq eləyib gedirdim, yalvarıb geri çağırırdılar". Hər dəfə film haqqında söz düşəndə onun nece daxili həyəcan keçirdiyi ni seznəmək mümkün deyildi... rəhmətlik, 1975-ci ildə Novruz bayramına az qalmış cəmi 56 yaşında dünyasını dəyişdi.

Kimin xoşuna gelmirsə, gedib su içsin, Azərbaycanın korifey şairlərini tərəqqipər-vər bəşəriyyətin öncül elmi sferası, haqlı olaraq İsləm sivilizasiyasının yetirmələri ki-mi tənqib və tanımaqdır. Birmənalı olaraq onu demək lazımdır ki, "Qurani-Kərim" aye-ləri, Peyğəmbər və imamların hadisləri, irfanın qeynaqları haqqında elementar məlumatə malik olmadan heç bir klassikimizi, o cümlədən Nəsimi Şirvanini düzgün dərk etmək ol-maz.

Əbədiyəşar İmad əd-Din Nəsimi Şirvanı dünya ədəbiyyatında öz təleyilə əlçatmaz mövqə qazanmış elə bir yegane korifey şair-dır ki, əsərləri itməmiş, zaman-zaman üzü köçürülmüş əlyazma kitabları Yaxın və Orta Şərqdə, hətta Avropa ölkələrinin saxlanla-tında qorunaraq, günümüzədək sağ-salamat gəlib çatıb. Yeri düşmükən, bu əlyazma ki-tablarının sırasını tərtib edib, surətini ölkəmizə gətirən Azərbaycan Əlyazmaları İnsti-tutunun rəhbərliyinin, Paşa Əlioğlu, Əkrəm Bağırov və Fərid Əli Əkbərlinin xidmətləri müstəsnadır! Nəsimi Şirvanının həm dili-mizdə, həm də farsca kamil divanları, ərəb-cə az nümunələri aşadırıcılarla məlumdur.

Nəsimini dini əqidəsinə görə yox, siyasi fəaliyyətinə görə edam ediblər. Bu barədə, xalqımıza ünvanlanan rəsmi üzrxahlıqda oxuyuruz:

"Möhətərəm qardaşlar!

591 il bundan önce bəşər tarixində ən fa-ciəli hadisələrdən biri baş vermiş, Azərbay-canın böyük şairi və filosofu, parlaq istedad sahibi olan mütəsəvvüf Vəli ul-İlah (Allahın dostu) Seyyid Əli İmad əd-Din Nəsimi vəh-şicəsinə edam olunmuşdur. Bu gün biz xə-całət çəkirk ki, bu müdhiş faciə bizim Hələb şəhərinin adı ilə bir yerde tarixə düşməşdür. Doğrudur, həmin faciə şəhərimizdə hökm-ranlıq edən əcnəbilər və onların havadarları tərefindən töredilmişdir, lakin Nəsiminin günahsız qanı məhz burada axıldığı üçün mən, müasir Hələbin dini icmasının rəhbəri kimi, sizdən dənə-dənə üzr istəyirəm!

Mən çox vaxt dindəşərən öündə xütbə oxuyanda Nəsiminin acımacaqlı taleyini de-yada salır, ona Allahdan rəhmətlər dileyir, ruhuna dualar səsləndirirəm.

Tarixi-əlmi mənbələrde öz əksini tapmış məlumatə görə, bu edamdan on il sonra Hə-

ləb möhkəməsi işə yenidən baxıb əvvəlki ədalətsiz hökmü loğv etmiş, artıq tarixə qo-vuşan şairə, gec də olsa, bərəət vermişdir.

Bununla belə, bu gün mən sizdən üz istəməyə daxili, mənəvi ehtiyac duyдум və acizənə təvəqqə edirəm ki, mənim üzrxahlı-ğımı qəbul edib bütün Azərbaycan xalqına çatdırısanız. Bu tek mənim yox, cəmi Hələb müsəlmanlarının xahişidir.

Dr. Mahmud Əkkam

Hələb şəhər müftüsü.

Suriya Ərab Cümhuriyyəti, Hələb şəhəri,

Beynəlxalq Nəsimi forumu,

18 noyabr, 2008-ci il".

İrfan sferasındaki földlər bir güzgüdür, onlara yönelik hər cümləsilə hər kəs öz mə-nəvi içalatını hamıya göstərməş olur. İndi ya-ranan bu xaotik hay-küydə əzfəalıyyət baş alıb gedir; hamı danışır, professional da, pro-fan da, bilən də, bilməyen də... Qaşınmayan yerdən qan çıxarmağa meyilli, yalnız müna-qışa yaratmaq istədiyi olan sarı mətbuat əhli və gündəmdə qalmaq istəyən, "mən də va-ram" düşüncəsiyle iç dünyası olmayanlar da-ha çox aktivləşib, ətə-qana gəlib. Mənim sözlərimə hərə öz mərifəti səviyyəsində münasibət bildirir. Məsələdən xəberdar olan elmlı adamlarla yanaşı, ümumiyyətlə, Nəsiminin bir misrasını belə nəinki başa düşmə-yən, hətta kitabın üzündən düz oxuya bilmə-yən qarğuruhun da yazıları yayılıb. Hətta sözümüz yox, özümüz tehlil etməyə çalışan ugursuzların səviyyəsiz münasibətləri də aş-kardadır. Bir yandan da, bu yazılar maraqlıdır, adam özü haqqında olmayan nə qədər tə-zə şeylər öyrənir... Mənə öz telefon nömrə-sini verməyən dünənində qopa bilməyən biri yazüb ki, Qurbanoy cin aləmindən xə-bər gətirir, yalandır, axı bizim telefon əlaqə-mız yoxdur, necə zəng vurum və onun al-əmindən necə xəbər gətirim?.. Bir də, axı onun istədiyi kimi, heç alımı də yoxdur!.. Yoxa lənat!

Mehman Qaraxanoğlu yazır ki, "hələ də insanlarımız dini fiziksəl bir güc, qüdrət ki-mi anlayır, nazil olan kitabı da adının gözü-nə təpirlər. Qardaş, kitab faktı, amma sən onu ruh faktı kimi qəbul etməlisən. "Qu-ran"ımız fiziksəl oxu kitabı deyildir, Ruh oxusu üçündür. Qəzzali demişkən, dini intui-tiv anlamaq gərek! İndi sual verirəm: Dini-mizi, kitabımızı İsa Muğanna kimi özüne-məxsus intuisiya ilə oxuyub dərk edən ikinci bir yazarımız varmı?!"

Din və müqəddəslik haqqındaki fikirləri hələ dəqiqləşməmiş bu yazarımıza xatırlat-maq istəyirəm ki, əvvələ Qəzalı bir "z" ilə yazılır, ikincisi hansı Qəzalı? Qəzalılar çoxdur. Əger söhbət imam Qəzalı kimi tanınan Əbu Həmid Məhəmməd ibn Məhəmməd ət-Tusi əş-Şəfiy el-Qəzalidən (1058 -1111) gedirse, onun "İhyayı - ülüm id-Din" (Din elmlərinin yenidən dirilməsi) adlı görəcildlik möhtəşəm ensiklopedik kitabının heç bir sə-hifəsində sitat gətirilən fikir yoxdur. İndi yazarların bəlkə də böyük əksəriyyəti blef eləməyi sevir. O ki qaldı İsa müəllimin Dini-mizi və Kitabımızı necə bilməsi baredəki söhbətlərə, faktırlarla danışacaqıq.

Nəsimini seçmək mərəkəsi

Yazılan hamisəna münasibət bildirmək çox vaxt (ömr) və əsəb aparar, nəticəsi də olmaz, mənimsədən daha vacib işlərim var. Bu qeydlərimi yazımağa məni məcbur etdilər, yoxsa bir sözdü demişdim, keçib getmişdi. Adamın dili varsa, dilçəyi də olmalıdır! Qoy məndən heç kəs inciməsin, heç nəyi ört-basdır etmədən faktlarla deyəcəyəm! İlm ülfələk (astronomiya), ilm ün-nücum (astrologiya)ni İdris Peyğəmbər yaradıb. Peyğəmbər yaratdığı elmlər İslama zidd ola bilməz!!!

Qəzətinizin 24 avqust 2019-cu il 29 (5204) nömrəli sayında gəden Qan Turalının "Bu, İsa Hüseynovun Nəsimisidir..." adlı yazarında mənə aid bir abzas istisnasi ilə cəmiyyətimizin mənzərəsini göstərən dürüst fikirlər oxudum. Eşədə mənim haqqında bu sözləri yazıb: "Axi, cəmiyyətin falabaxan, lap gözaldadıcı tərzədə deyək, astroloq kimi tanıldığı Firudin müəllim deyir ki...". Onun kulis.az-da başından böyük danışdıq yazıısı da var. Tural Oqtay oğlu Cəfərov bilməmiş deyil ki, hər bir xalq içtimai statusundan, ruhi və elmi soviyyesindən asılı olaraq bir neçə qat cəmiyyətdən ibarətdir, *ali, yüksək, orta, aşağı, lap aşağı...* Yuxarı və orta cəmiyyətlərdə deyilən müəllimi astroloq kimi yox, irfan ədəbiyyatını mükəmməl bilən, Orta yüzilliklərdə mövcud olan biliklər sistemini, o cümlədən də ulduz elmini öyrənmiş azsaylı mütəxəssislərdən biri, dram əsərləri tamaşa yoxulan, ssenariləri üzrə filmlər çəkilən, povest və hekayələri nəşr olunan, heysiyət saflığının mühafizəsi ni həmişə gözləyən, Allahdan başqa heç kəsə boyun əyməyən mörəm hacı və vətənpərvər yazar - alim kimi tanışdır hörmət edirler. Aşağı, lap aşağı cəmiyyətləri hər kəsə hər an qara və böhtən yaxmağa hazır olan fərdlər təşkil edir. *Cəmiyyət adından söz deyəndə hər kəs öz mənsub olduğu cəmiyyətin təfəkkürünə uyğun danişir...* buna baxmayaq, esse müəllifi düz buyurur ki, filmdəki Nəsimi İsa Hüseynovun Nəsimisidir. Amma ay məni qınayanlar, *2019-cu il İsa Hüseynovun Nəsimisinin yox, Seyid Əli Seyid Məhəmməd oğlu İmad əd-Din Nəsimi Şirvaninin ilidir.* Ona görə də əsl Nəsimidən danışmaq lazımdı, mən də danişmişəm. Bəs bu Nəsimilərin fərqi nədir? *Əbədi Nəsimi seiddir, İslamin canü-dildən təhlükətsiz və təsviyatçıdır, ədəbi - İsa Hüseynovun Nəsimisi isə onun tam əksi, dindən dönen kaſar, müşrik və zindiqdir.*

Tarixi mövzuda yazılın müasir əserin "yeni keyfiyyətlərini" öyrətmək istəyənlərə onu xaturladım ki, əger tarixi şəxsiyyət bedii əsərə gətirilirse, onu əslinde olduğu miqyasdan kiçitməye, başqa sözlə, təhrif və təhqir etməyə müəllifin haqqı yoxdur! Yox, əger müəllif öz fəlsəfi və estetik idealına uyğun yeni obraz düşünübə, qoy onu hər hansı başqa adla təqdim etsin, əzəmetli tarixi şəxsiyyətin böyük ruhunu incitməsin. Ən azı da əsərinə tarixi roman deməsin. "Dissertasiyam yox, tarixi-bədii əsər yazılıb" - iddiası da düz deyil. Məger tarixi əsər yazanda tarixi fakt-

ları təhrif etmək olar? Axi əserin janrınnı adında "tarix" sözü var...

Dediym iradları demek olar ki, bütünlükə təsdiqləyən, ancaq özünü mütləq nəsimiñunas mütəxəssis kimi görən Səadət xanım Şixiyanın kulis.az saytına müsahibəsində haqqında dediyi cümlələrə münasibətsiz keçmək ona saygısızlıq olardı, oxuyuruq: "Əvvəlcə onu deyim ki, Firudin Qurbansoy nəsimiñunaslıqla məşğul olan mütəxəssis deyil. Onun, nədənsə, ancaq bu il aktivləşdiyini görürəm. Dəbə uymaqdı, səsini duymaraq isteyidir, ya nadir, deyə bilmərəm. Firudin bəy indiyədək nəsimiñunaslıqda heç bir fəaliyyət göstərməyib. İndi bir-dən-birə nəsimiñunaslıqda fəaliyyəti olan, ümumiyyətə, Nəsiminin tanınmasında, təbliğində xidmətləri olan hər kəsə aqressiv hücumları məndə təccüb doğurdu".

Mən Səadət xanımı qınamıram, o bir xanım olaraq zərif məxluqdur. Günah Nəsimi ilə bağlı mövzunu onunçun 30 il qabaq təsdiq edən elmi şuradadır. Nəhəng Nəsimini anlayıb tədqiq etmək üçün çox keyfiyyətlər lazımdır! Səadət xanım bu illər ərzində istəsəydi də, son dərəcə böyük işin, Orta yüzilliklər ərəbcəsi, farsası, hətta üç dilin qarışıqlığı olan osmanlıcasında yazılın tarixi mənbələrin hamisini aşasdırıb analitik fikir söylemək məsələsinin öhdəsindən gələ bilməzdi. Mən hələ Əlmi-Şiir əhatəsindəki çoxsaylı əmləri, o cümlədən əruz elmini, irfanın nəzəri və təcrubi məsələlərini açıqlayan risalələri demirəm. Xanımın Nəiminin əsərlərinin orijinalda oxuyub başa düşməsinə də böyük şübhə ilə yanaşram, axı istifadə etdiyi türkcəyə tərcümələrdə sürüşmələr var... Səadət xanım müsahibələr verib, hətta ondan daha hörmətli bir sıra əsl alımları plagiatda şerləyib... Dündür, beynəlxalq elmi toplantılarında iştirak edib səhv nəticələrə gəlse də, israrlı məqalələr yazıb, ancaq türkiyəli və iranlı alımlardan iqtibas edərək yazıb, mənbələrin özlerini bilavasitə özü araşdırmayıb, ona görə də Səadət xanımın tanıldığı Nəsimi gerçək Nəsimi Şirvani deyil! Əgor Səadət xanım elə hesab edirsə ki, mənim dediyimin əksi olaraq, filmdə şeir ifasında əruz pozulmayıb, bu onun öz predmetini nə səviyyədə bilməsinin əyani göstəricisi ola bilər. Bir də, Nəsimi Şirvani ilə bağlı doktorluq dissertasiyam həzirdir və araşdırımların neçə illərdir ki, nəşr olunur, o, bunu bir tədqiqatçı kimi bilməliydi və "dəbə uyub səsimi duymaraq" ehtiyacım, ümumiyyətlə, olmayıb və indi də yoxdur! Bəli, Səadət xanımın səhv fikirlərini tənqid etmişəm, ancaq bu, aqressiya yox, elmi müstəvidə gerçəyi üzə çıxaran mübahisədir.

"Nəsimi" filminin ssenarisi başdan-başa tarixi təhrif və şəxsiyyətlərə böhtənla doludur və onlar romanda da tekrar olunur. Biriki faktə baxaq... Nəsimi Şirvanşah ilə səhəbətində deyir: "*İnsana etiqad et, şahim. "Quran" insani aciz sayır... Elmlı və ədalətli şah ikiqat Allahdır. Həqiq taala insan oğlu özüdür*". Bu, dindən xəbərsiz, Allahı inkar edən kaſar fikirlərin və ateist düşüncə terzinin Nəsimiyə heç bir dəxli yoxdur.

Nəsiminin şeyxi Nəiminin dilində film-də səslenən "*Cənnət də Cəhənnəm də bu dünyadadır. Qiymət günű və insanların dirilməyi uydurmadır*". - kimi "Quran"ı inkar edən zindiq və dinsiz fikirlər əsasız və böhtəndir. Nəsimi Şirvanının hürufi olmasının səbəbkarı, "Ənfüs və Afq", "Cavidani-naməyi-kəbir", "Növmname" və "Məhəbbətname" adlı əsərlərin müəllifi Həkim Seyyid Şah Fəzlullah ibn Əbu Məhəmməd Əbd ər-Rəhman Cəlal əd-Din Nəimi (6 Zilqədə 796-ci il / 2 sentyabr 1394-cü ildə, cümə günü 56 yaşında Əlinə qalasında boynu vurularaq edam edilib!) haqqında yazırlar ki, "nəsəbi doğru seyidlərdən sayılırdı. Ərəbcə əmlərdə, cifr, hüruf və əsma əmlərdə məharətli idi. Bacarıqlı həkim idi". Mənim elektron kitabxanamda Nəiminin külliyyatı əlyazma kitabının PDF formatı var, üzünü çıxarıb Azərbaycan Əlyazmaları İnstitutuna təqdim etmişəm. Maraqlanan gedib oxusun, görüsün ki, orada bu fikirlərə heç olmazsa, ya-xın bir cümləyə rast gələrlər, ya yox?

Nəsimini həbs edəndə eyni hürədəki hürufilər, islam əxlaqına zidd olaraq onun ardiyə qeybət qırır ki, ona görə güdəzə gedəcəyik: "*Elmimizin əksinin İslam olduğunu düşmən sübut edə bilmirdi*". Filmin yaradıcılarından gərək vaxtında soruşydilar ki, məger hürufilə İslama düşmən idi?

Guya hürufi olan Şəms, "ayaqlarını yu!" - deyən Miranşaha "*Nəinki sənin, heç sənin Allahının da ayaqlarını yumaram*" - cavabı verir. İmam Rzanın Məşhəddəki məqbərəsini tikməklə tarixə din təssübəkeşini düşən məmən müsəlman Miranşahın Allahına qarşı deyilən həqərəti ssenari müəllifini müdafiye qalxanlar necə izah edər?

Ssenaristin tarixi necə gözəl bilməsinə başqa nümunə:

Bir epizodda Nəsimi "*Qardaşım Şah Xəndən vəsiyyət eləyib ki, onun yanında basdırılaq, gedirəm qəbrimizi qazdırmağa*" - deyir, halbuki, şairin özündən böyük şair qardaşı Şah Xəndən Seyid Məhəmməd oğlu Julidəmu (1367-1426) Nəsimidən doqquz il sonra, Şamaxıda öz əcəlilə vəfat edib... Bir də, ölməzden önce qəbir qazdırmaq ənənəsi XX - XXI yüzilliyin bələsidir, Orta yüzilliklərdə buna səfəhlik kimi baxardılar!

Film ərsəyə gələndə, dünya tarixində müstəsna yeri olan nəhəng şəxsiyyət Əmir Teymurla bağlı Özbəkistandan haqlı olaraq kəskin mənfi rəylər gəldi. Filmdə hürufilərin piçiltisindən səslənir ki, guya Əmir Teymur "*bir tuluq şərab içib, ürəyi yattıb*". Tarixi şəxsiyyətlərə bu böhtənlərin mənbəyi sa-vadsızlıq, yoxsa bilərkəndə? Çünkü onları cəzası da eyni olmur. Əmir Teymur Çinə hückum etmək üçün Otrardan (Qazaxıstan Respublikasındaki Türküstən şəhəri yaxınlığında xarabalıqları qalır) Səmərqəndə getmək istərən sətəlcəm xəstəliyindən hicri-qəməri tarixlə 708-ci ilin 8 şəbanında (19 fevral 1405-ci il) səhər saat 8 radələrində dünyasını dəyişdi. Nəsimi Şirvaniyə bu xəbər çatanda onu incə poetik eyhamlarla belə ifade etdi:

Xətadır Çinə həml etmək müəməb zülfünü, billah Ki, hər bir qılı saçının həzarən Çinü Maçındır.

Öz ölümcül xəstəliyi barədə yalan xəbərləri yayağı Əmir Teymur hərədən hərbi-diplomatik manevr kimi istifadə etdiyindən, onun həqiqi ölüm xəberinə ehtiyatla yanaşlığındı şair digər beytində belə söyləyir:

Dahanundan xəbər verdi rəvanparvar sözün, amma Bilmənəz, nəzəndən kimse inanıb kım, xəbər qındı.

İlk gənclik dövründə birinci sərkərdəlik uğurlarını Orta Asiyadakı Şamaxı şəhərində qazandıqdan, Əmir Teymur nostalji hissələrilə Şirvanşah İbrahimə həm şamaxılı, həm də mütəvəzə olduğu üçün xüsusi rəğbat göstərib. Şirvan ərazisini dağıtmasa da, hürufiləri haralı olmasına baxmayaraq, hökmü keçən vilayətlərdə cəzalandırmağı əmr edib. Əmər müntəzir məmurlar, Teymurun seyid-lərə yumşaq rəftər etmələri tövsiyələrinə baxmayaraq, məqamında şəriət hökmərinə zidd olan vəhşi cəza üsullarını da tətbiq ediblər.

Heç bir mübarizə ölüm-itimsiz, qan-qadasız keçməyib, hürufi hərəkatı da həmçinin. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Qaraqoyunu sülaləsindən olan, özü Həqiqi təxəllüsüle hürufi istiqaməli gözəl şeirlər yanan Müzəffər əd-Din Cahanşah (1397 - 1467) Təbrizdə 845/1441-ci ildə 500-ə qədər hürufini qətlə yetirdi. Nəiminin "Qürrət ül-eyn" (göz işığı) adlandırdığı şairə qızı ilə birgə öldürülen hürufilərin cəsədləri islam fihinə qətiyyən uyğun gəlməyən barbarlıqla yandırıldı. Onların arasında Nəiminin kürəkəni Əliyül Əla da vardi. Nəsimi isə Neimi ilə qohum olmayıb!!!

"Nəsimi" adlı tammetrajlı bədii filmin hər kadrında yaradıcılarının Orta əsr ənənələrindən tam xəbərsizliyi açıq-aydın görünür. Geyimlərin, baş örtüklerinin, saç-saqqal düzülməsinin heç biri yerində deyil! Birinci imamın təlimi əsasında yarandıqdan, ona ehtiram olaməti olaraq, əksər irfan teriqətlərində olduğu kimi, hürufilikdə də gözü "ayn", burnu "lam" hərfərinə oxşadır, bülgərini uzadıb "yə" hərfi kimi bururdular ki, üzlərində güzgülü "Əli" sözü oxunsun! Seyid-lər həmişə, hər yerde yaşılı geyimiyle tanınır, bir kadrda da ne Nəiminin, ne də Nəsiminə əlbəsələri bu rəngdə deyil! Nəsimi filmdə niyə qulağına sırga taxmalıymış? Azad adam sırga taxmaz, adətən, sahibləri sırganı üşyankarlıından şübhələndikləri kölələrinin qulağına taxardılar, ipə-sapa yatmayan temperamentli püşkürən qulların isə, dəvələrdə olğulu kimi, burun perinə sırga keçirilərdi ki, özündən çıxmışın. Qulağın sırga keçən həmin nöqtəsində insanın üşyankarlığını azaldan akupunktura mərkezi var. Xalqımız qız uşaqlarının qulağına ona görə sırga taxır ki, böyüyəndə üzəqayıdan, sözqaytaran yox, həlim olsun!

Cəmi bir kadrın ne qədər sehvə yüklədiyinə baxaq. Şeyx Əzəmin qızı Şəms Əmir

13

Teymurun, Miranşahın, əyan-əşrofin, atasının yanında üzüncə və həyətsizcəsinə oria naməhrəm olan Nəsiminin yanına qəçif onuna bir sırılmayıni isteyir. Bu məqanında Nəsimiyə deyir: "Məni vəfələ, şair!" Nəsimi də Mehəmməd Peyğəmbərin (s.a.s.) "el-min qapısı" adlandırdığı birincə imama ünvanlaşdırğı nötdən bu beytini onunçun oxuyur:

*Səni bu həsnü cəmal ilə, kəmal ilə görüb,
Qorxular "Həq" deməzə, dindər "İnsan" deñilə.
(Bəh, bəh!...)*

Əvvələn, Nəsimini o anda öldürsəyidər də, bu beysi hotta, məlek gözəlliyyində olan qadın üçün də oxumazdır!!!

Sənizən, "Şeyx Əzəm" sözü nədir, hansı dildədir? Əgor ərəbcədirse, izafəti haradadır? Bu addır, yoxsa vəzifədir? Bəlkə yazıçı "şeyx ül-İslam" demək isteyib?

Salisən, Orta yüzilliklərdə Şəms qadın adı ola bilməzdil!!! Bu ad ancaq kişilərə maksusdu, Şəms (Təbrizi), Şəmsi, Şəms adı Din təxəllüs və kişi adlarında olduğu kimi. Klassik ədəbiyyatımızda mənduh (təriflənən) Günsəbənəzədir, bu ya Peyğəmbər, yaxud da imamlar ola bilərdi, heç cür qadın olmazdı! İslam düşüncə tərzinə görə, kişi sabitqədəm olduğu üçün Günsəbənəz (Şəms, Xurşid), qadın ise deyişkən və səhhəti Ayın dönmənlərlə bağlı olduğunu Ay (Qəməq, Mah) xisəltidir. Bu, hətta bütürəst Çində də, in - yan şəklində belədir. Ona görə də, Qəmər, Mah və Ay sözlərinə qoşularla qadın adı yaradırdılar, məsələn, Qəmərtac, Mahməzər, Aypara, Aybəniz, Doluay və s. Ayla Gün bir-birinə təzad və müxalifdir, biri gecəni - qaranlığı, digeri gündüzü - işığı rəmzləşdirir...

İsa Hüseynovun qızı Sevinc xanım Müğanna ilə müsahibəni kulis.az-da oxuyanda çox pis oldum və özünü həqiqəti damşan zəlim obrazında gördüm. Onun övladlıq həsiyyətinə toxunacağımı heç hesablamamışdım. Çox təessüf ki, dediyim sözləri yazıçının ailə üzvləri rəy kimi yox, təhqir kimi qarşılıyib. Ömründə heç kəsi təhqir etmək fikrim olmayıb, heç kəsə sataşmaq iddiasında da olmamışam, xanım-xatun ədalı, yüksək əxlaqlı Sevinc xanım əsilzadə kimi, jurnalistin ciddi-cəhdələ çalışdığı mənəvi terrorundan yayınıb haqqında bir kəlmə də olsun kobud söz işlətməyib. Hətta desəydi də, təbii sanıb ona cavab verməyəcəkdir. Bundan çox mütəssir oldum.

Söz Nəsimi əhatəsində gedib, mən də olanı demişəm. Kaş deməyəydim, bu vaxtanın qaragürüh heç vaxt gərəyi olmayan Nəsimini ekranda necə görmüşdəsə, qoy yenə də elə təsəvvür eləyəydi... Hörmətli və asıl xanım Sevinc xanım, həqiqəti dediyim ucbatından mənəvi iztirab keçirdiyiniz üçün sizdən döndə-döne üzr isteyirəm, ancaq məsələnin mahiyyəti bir az başqa cüdür, Allahın həqiqətlərini de gizləyə bilmərəm! "Qurani-Kərim"in təlibinə görə, bunu bili bilmək böyük günahlardan sayılır! Bir də, övlad valideyninə görə cavabdeh deyil ki...

Məni en çox ona görə qınayırlar ki, mərhum İsa Müğanna üçün, onun ümumiyyətə dindən xəberi yoxdu demişəm, sözlərimin böhtən olmadığını eyani göstərmək isteyirəm, bu da fakt: "Həqiqət "Quran"ın kolmalarında, ayələrində, surələrində deyil, hər bir hərfin əslindədir. Hərfin əslisi isə ərəbcə deyil, (yazıram bura, oxu): Odər dili adlanan dildədir. Məsələn, "Quran"ın ilk surəsinin əvvəlindəki iki hərfə diqqət yetirək:

"Əlif Lam"
"Əlif "A" hərfinin əslisi - Odərcəsi "Əl-Ev"di. Mənası "Evin əli".

Bunları da yazıram kağızda, gözününə görəsən ki, Odər kolmaları söz daxilindəki sözbirləşmələrinin hamisi böyük hərfənən yazılır. Məna isə izahat teləbə eləyir. Nəca yəni "Əl-Ev" - "Evin əli"? Kimin evinin əli? Evin də ali olarmı?.. Uzun təfsirdən - şorh-dən sonra məlum olurdu ki, "Ev" hələlik belə bil, Allahın evidi. Bu evin Əli, yəni işləyəni, yaradarı isə **Allahın Oğlu**

Nə başa düşdün?

Əgor Əli - **Oğlu** varsa, demək Allah tək deyil. Və demək, "Quran"dakı "Allah tək-deyil", "Allah doğub-törəmir" sözləri yalan-mış?!

Bax, bələ təfsir - şorh!

"Lam" hərfinin əslinə - Odərcəsinə diq-qət yetir:

"Əlim"

Birinci surənin əvvəlindəki "Əlif Lam" hərfərinin birlikdə mənası nə olur?

"Əl-Ev Əlim"! Yəni "Evin Əli menim elimdir". Hər bir aləmdə, yəni "Qalaktika"da shəhəliyə söz, məna çatdırın, kitab, həqiqət verən Əli - Oğul var.

İndi görək bu Allah və ya ərəbin dilindəki "Əllah" deyilən bu kəlmənin özünü əslis Odərcəsi nədi?

ƏlAğdı!

Yazıram, əyani gör "ƏlAğ".

Yəni "Ağ" in "Əli"? Beli!

Bəs "Ağ" nədi?

SafAğ İnsanda "Ağ". Yəni ən saf İnsan, rusça desək, "Prestisiy".

ƏlAğın mənası oldu SafAğ İnsanın əli.

Demək, "Oğul" - ƏlAğ - "Allah" özü kiminsə Əli - Oğludusa, o oğulun özünün də oğlu ola bilərmi? Əlbettə! **Demək, bir daha aydın olur ki, "Allah doğub-törəmir" deyək olmaz. Yəni "Quran"ın əsas müddəsina - "Lailahəlləlləh" - "Allahdan başqa Allah yoxdur" müddəsasına inanmaq mümkün deyil.** (İsa Müğanna "İdeal" Bakı, "Lider" nəşriyyatı, 2005, səh11 - 12).

Göstərilən nümunə dindən çıxmışlıq, müşriklik nümunəsidir, "Qurani-Kərim" ər-seye gelən andan İslam düşmənlərinin arası kesilməyen hücumlarının savadsız davamıdır! Mətəndə göstərilən "biliyin" dinlə, ruhaniyyətlə, ümumiyyətlə heç bir elmle əlaqəsi yoxdur, heç bir linqvistik və tarixi əsasi olmayan fantasmogoriyadır.

SafAğ Elmi Alımları (?) adından Odər (?) dilində deyilən fikirlərə Allahın öz sözüyle, "Qurani-Kərim"dən ayələrile münasibət bildirirəm:

10 YUNUS surəsi, aya 68:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَلَمَّا أَنْذَلَ اللَّهُ وَلَدَ سَبْعَةً هُوَ الظَّفَنُ لَهُ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ
عَذَقَ مَنْ سُلْطَانٌ بِهَذَا تَقْوِينُ عَلَى اللَّهِ مَا لَا يَقْتَلُونَ

(Qalu əttaxaze Allahu vələdaan Subhanahu huwa el-Əcəniyū ləhu ma fi əs-səmawati və ma fi əl-'ardı 'in 'indəkum min Sultanin bihəzə 'ətaqluna 'ala Allahi ma la ta'lamuna)

Tərcüməsi: (Müşrikələr) "Allah Özüna övlad götürürdü!" dedilər. Allah pak və müqaddəsdir. O, (övlada, usaq) möhtac deyildir. Göylərdə və yerdə nə vərsə, hamısı Onundur. Bu haqda (Allahın Özüna övlad götürürəsi) sizin olınızda heç bir dələl yoxdur. Allaha qarşı bilmədiyiniz şeyimi deyirsiniz?

aya 69 - 70:

فَلَمَّا إِنَّ الَّذِينَ يَقْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَثِيرُونَ لَا يَلْخَدُونَ
مَنَعَ فِي النَّجْنَانِ مَمَّا تَبَرَّأْنَا مِنْ تَنْقِيَّهُمْ
الْعَذَابُ الشَّدِيدُ بِمَا كَفَرُوا يَقْتَرُونَ

(Qul 'innə el-lozino yəftərunə əla Allahi ol-kəzibə la yuflihunə

Məta' un fī əd-dunya summə 'ileyna mər-ej' ühum summə nuziquhunu al-'azaba əş-şədida bima kanu yakfurunə)

Tərcüməsi: "Ya Rəsulum" De: "Allaha qarşı yalan uydurular, sözsüz ki, nücat tapmazlar!" (Onlar üçün) dünyada bir qədər dolanacaq, mənəfət vardır. Sonra hüzurumuza qayidalıqlar, ondan sonra kürə etdikləri-nə görə onlara çox şiddetli bir əzab dəddirəcəq!

7 ƏL - ORAF surəsi, aya 40:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا وَسْتَكْبِرُوا عَنْهَا لَا يَنْفَعُنَّ لَهُمْ
أَبُوبَ السَّمَاءِ وَلَا يَنْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلْعَجَ الْجَنَّلَ
فِي سُمْ الْخَيْطَ وَكَذَلِكَ تَجْزِي الْمُغْرِبِينَ

('Inna el-lazina kezzabu bi'ayatina va astekbəru 'ənha la tufətətu lehum əbwabu əs-səma'i və la yadxulunə el-cənnətə hətta yəlicə el-camalı fi sammi el-xiyati və kəzelikə nəczi el-mucrimeynə)

Tərcüməsi: "Ayələrimizi yalan hesab edənlər və onlara təkəbbürə yanaşanlara gəyün qapıları açılmaz (əməlləri, duaları qəbul olunmaz, ruhları göye qalxmaz) və dəvə iyənin gözündən keçməyən qədər onlar da Cənnətə daxil ola bilməzlər. Biz günahkarlarla (müşriklər və kafirlər) hələ cəza veririk!"

86 ƏT - TARİQ surəsi, aya 14:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَمَا هُوَ بِالْهَرَلْ

(Wa ma huve bil-həzli)

Tərcüməsi: "O ("Quran"), oyun-ayun-caq (aylancə) deyildir!" (tercümələr akademiklər Z.Bünyadov və V.Məmmədəliyevindir).

Bir anlıq təsəvvür edin, ruhi səviyyəsi və elmi şüuru hələ formalşamamış yeniyetmə balamıza bu metn necə təsir edər? "Xalq yaçıçı yalan deməz ki", - düşünüb bütün ömrü boyu Don Kixotun Dulsineya xanının axarlarında olduğu kimi başqa millətlərin gülüş hədəfinə çevrilərək Odər dilini, SafAğ alımlarını arayara... və tapmaz. Bunu Yaxın Şərqi üç qədim ölü dilini bilən şəxs kimi deyirəm! Romanın məntiqiyle sen demə, "Qurani-Kərim"i babalarımız yazıb, onların noslini kəsib, "Quran"ı da ərəbcəyə tərcümə ediblər. Guya Firdovsi də olmayıb, Stalinin omriyle "Şahnamə"ni dilimizdən farscaya tərcümə ediblər və bunun kimi heç bir əsəsi olmayan sicilləmələr... Bu roman hansısa bir xarici dilə tərcümə edilse, xalqımızın sağlam şürlü olmasına kim inanar?! Onsuz da həqiqimizdə böhtənlər uyduranlar kifayət qədər çoxdur.

"Qurani-Kərim" in 29 surəsi 14 müqəttəə hərfi ilə başlayır. Müqəttəə hərfələr bunlardır: elif, he, ra, sin, sad, ta, ayn, qaf, kaf, lam, mim, nun, ha, ye. "Qurani-Kərim" in birinci FATİHƏ surəsində heç bir dənəsi de yoxdur, ikinci BƏQƏRƏ surəsində isə iki yox, üç müqəttəə hərf var. Müəllif aya yerində olan müqəddəs hərfələr haqqında hər nə gəldi yazırsa, onu necə dəstəkləmək olar?

Doğuluğu və etraf kəndlərdə belə heç vaxt məscid olmayan, süddən kəsilən kimi şərab şüşəsindən yapılan, hesablamağı evdəki boş araq şüşələrini saymaqla öyrənən,

ibadət edənlərə həqarətlə baxan, ədəb-ərkan, böyük-kiçik qanmayan, bir-iki il şəhərdə alababat oxuyub kəndlərində azsavadlı müəllimlərinin təsdiqilə yuxarı qazanan, nəyin bahasına olursa-olsun, çox vaxt və hər yerdə bəlcə etməklə bu imic itirmək istəməyən, hər cür rezalətə və həqarətə gizlində dözon, amma aşkarla çox aktiv görünən, savadsızlar mühitində, cavanlar arasında, qələm dostları içində, bir sözə, molu-matsızlar arasında adını eşidib əsərlərini ancaq interpretasiyalarda bir-iki cümlə oxuduğu dəhilərdən özünün quraşdırıldığı sitatlarla "onsuz da heç kos bilməyəcək" - deyə arxa-yınlıqla danışan, kənddəki kasib kişinin qızı olan sevgilisindən üz döndərib bütün ümidiyinən şəhərdəki imkanlı gəlinə bağlayan, ancaq onun tərefində cybəcər xisliyinə görə rədd edilən və bunu həyatının ən böyük faciesi kimi yaşayıb "əsərlərinə" mövzu edən, işgəzar tanışlıq, qohumbazlıq və borcxorc hesabına Bakıda o qədər de fayda getirməyən bir iş quran, kimlərinə fətvəsiyle etdiyi dava-dalaşla gündəmə gələn, cəmiyyətin ən zavallı, aşağı səviyyəli, ağızdan spirt, beynindən peyin iyi gələn savadsız, ruhsuz fərd zümrələri **ulduz elmi ilə falçılığı** ayırdı edə bilmirə, bunu o qədər de faciə hadisəsi sayıram. İndi camaatımızın yaradın çıxunun aşağı və lap aşağı cəmiyyət fərdləri kimi kumirləri şer yolla dövlət qazananlar və şou-biznesdə əli getirənlərdir. Artıq dinsiz, rəhimsiz, savadsız, sevgisiz, idealsız bu zümrə var və onu görmeyənlər gözlerini müalicə etməlidir. Aşağı və ən aşağı cəmiyyətləri aktiv fərdlərinin ulduz elmi sistemində qətiyyən xəbəri olmasa da, nücum elminin həm nəzəri, həm də təcrübə sahələrini bildiyim üçün qaragürüh şəklinde məni "gözüm-chıxdıya" salmaq istəyir. Absurd olduğu qədər de başqa yerlərdə görünməyən qəribə hadisədir ki, bir alımı bilmədiyinə görə yox, bildiyinə görə qınayırlar!!!

Başqa soyxarədə yaşamırı ki, neyləyək, olunmaz budur, ele ona görə də, 2016-ci ilde nəşr edilən "Ulduz elmi və Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı" adlı monoqrafiyadan sonra, sosial tələbat olsa da, bu sahədə heç ne yazırıram, efridə heç ne danışırıram. BDU-nun sosial elmlər və felsefə ilə bağlı fakültələrində "Nitq mədəniyyəti", "İslam mədəniyyəti" və "Sufizm: mənbe və təzahür" kurslarından, Lenkerandakı Hirkan Universitetində indi dinsünas olan "Quran" həfizləri tələbələrimə "İslam dininin əsasları" fənnində dərs demişəm, 2017-ci ilde nəşr olunmuş "Azərbaycana göndərilən Peyğəmbərlər" monoqrafiyasının müəllifiyəm. Halal-haram qəməyən, düzgün imanı və ibadəti olmayan dinsiz və yarı dinsizlərin mənə kürə qarası yaxımağı da absurd görünür. Yolumla düz gedirəm, eybi yox, qoy əyri kəlgəmi əyri gərsün.

Həqiqəti və ədaləti müdafiə edib qaragürüh qarşısında susmayan, sözünü açıq və mərdənə söyləyən, məni şaxşən təməyan və tanımayan bütün ruhi doğmalarıma dərin ehtiramı bildirirəm!

İmad əd-Din Nəsimi Şirvani haqqında müsahibədən sonra, saytlarda xeyli canlanma olmuşdur və "Nəsimi illi" olduğu haqqının yadına düşüb. Allah eləsin ki, istedadlı, ədəbli və ağıllı adamlarımız əbədiyyasın şairimizi başa düşərək oxuyub daha çox yazmışlar...